

ISSN 1392–1681

ŽVILGSNIS IŠ RUSIJOS Į LIETUVOS POLITINĘ SISTEMĄ*

Rusijos Federacijos mokslininkės Jekaterinos Furman atliktos Lietuvos politinių partijų raidos studijos pristatymą motyvuoja dvi pagrindinės priežastys. Pirmiausia, susidomėjimą turėtų kelti pats požiūris į Lietuvos politinę anatomiją iš šalies faktas. Juo labiau kad tas požiūris yra iš dabar įvardijamos kaip „Lietuvai priešiškos“ šalies. Antroji priežastis – dar labiau intriguojanti už pirmąją. Mat, tas požiūris „iš priešiškos“ šalies kur kas optimistiškesnis už pačioje Lietuvoje būdingą požiūrį į savo pačios politinį gyvenimą. Lietuvoje dabar įprasta savo politinę sistemą vertinti kaip demokratijos „imitaciją“, „apsiribojimą tik demokratijos procedūromis“ ir pan., o pristatomoje studijoje Lietuvos partinė sistema kvalifikuojama kaip „tampanti europietiška“.

Jekaterinos Furman studija atlikta pagal moksliniam darbui taikomus kriterijus. Joje gausu nuorodų į Lietuvos bei kitų šalių įvairiakalbę literatūrą (iš viso 167 pozicijos). Nors Lietuvos empirinei situacijai perprasti naudoti daugiau rusų bei anglų kalbomis skelbti šaltiniai, pati autorė pajėgi suprasti ir lietuviškus bei lenkiškus tekstus. Autorės mokslinis rangas – pakankamai aukštas: ji – Maskvoje įsikūrusio Globalizacijos ir integracijos centro prie Rusijos mokslų akademijos Ekonomikos instituto vyresnioji mokslinė bendradarbė.

* Фурман Е. Д., *Становление партийной системы в постсоветской Литве*, Институт экономики РАН, 2008, 168 с.

Beje, vertėtų nurodyti ir tą aplinkybę, kad autorės tėvas – garsus politologas profesorius Dimitrijus Furmanas, postsovietinės erdvės politinių problemų specialistas, neabejotinai yra padaręs tam tikrą įtaką autorei susivokiant nuo Rusijos visuomenės jau gerokai nutolusioje ir jai mažai beatpažįstamoje lietuviškoje situacijoje. Taigi, trumpai tariant, Furman studija, galima sakyti, atspindi Rusijos akademinio elito – tiksliau, demokratinės to elito dalies – požiūrį į Lietuvą.

Tiesa, gali kelti abejonių ta aplinkybė, kad pristatomoje studijoje nėra aptariamoms Lietuvos politologų koncepcijos nagrinėjama tema, juo labiau – su tomis koncepcijomis nepolemizuojama. Šia prasme net būtų galima pastebėti tam tikrą bendrą tendenciją, kad kitų valstybių – ypač didelių – autoriai, rašydami lietuviška tematika, pačios Lietuvos autorių koncepcijų linę „nepastebėti“. Toji tendencija, beje, nebūtinai rodytų požiūrio iš šalies aroganciją; galbūt labiau – taktišką nenorą pažeisti trapų jaunos palyginti neseniai laisvę atgavusios lietuviškos politinės minties projektuojamų vaizdinių bei koncepcijų peizažą. Šiaip ar taip, Jekaterinos Furman poziciją būtų galima pateisinti ta prasme, kad ji savo studijoje pateikia visai netipinę šiandieninėje Lietuvoje tyrimo paradigmą.

Nors pristatomos monografijos pavadinime tyrimo objektu nurodyta Lietuvos partinė sistema, faktiškai monografijoje kalbama apie Lietuvos politinę sistemą plačiąja prasme, nes aptariamoms ne tik partijoms, bet ir kiti su politiniu gyvenimu susiję aspektai – ekonominiai, socialiniai, politinio mobilumo, politinės kultūros ir t. t. Tiesa, santykinai mažiau apsistojama prie užsienio politikos, nors toji sritis gana gerai atspindi jaunos valstybės besiformuojančios politinės sistemos ypatumus. Svarbu tai, kad visas Lietuvos politinis pasaulis monografijoje pateikiamas kaip kintantis – gana plačios istorinės raidos perspektyvoje. Pastarasis aspektas, regis, lemia monografijos optimistinį rakursą. Reikalas tas, kad savo analizę autorė pradeda nuo XIX amžiaus, kai lietuvių modernusis gyvenimas tik užgimsta (nors nelieta užmirštas ir senosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) paveldo tradicijų poveikis); taip pat daug vietos monografijoje skirta

tarpukario Lietuvos valstybės patirčiai aptarti; pagaliau, neaplenktas ir sovietmetis – ir ne tik jo negatyvi, bet ir pozityvi socialinė politinė patirtis, kuri, anot autorės, sėkmingai realizuota atkuriant valstybės nepriklausomybę 1988–1991 metais. Taigi autorė pateikia plačią raidos panoramą – nuo kokio lygmens lietuvių pradėta XIX amžiuje ir kokio pasiekta ties XXI amžiumi. Nenuostabu, kad toks rakursas pats savaime liudija spartų Lietuvos žengimą į priekį.

Pirmoji monografijos dalis skirta Lietuvos istorinei raidai – iki sovietmečio pabaigos. Istorija daugiausia interpretuojama panašiai kaip šiandieninės Lietuvos akademinuose sluoksniuose. (Neskaitant kai kurių sovietmečio vertinimo ypatybių; apie tai vėliau.) Lietuvių modernios tautos raida aptariama lyginant ją su latvių bei estų raida, nurodomi veiksniai, tiek skatinę lietuvių politinės laisvės siekimą (LDK tradicijų poveikis), tiek sąlygoję lietuvių socialinį ekonominį atsilikimą (specifinė carizmo politika Lietuvoje siekiant pažaboti iridentizmą, lietuvių kova su primesta kirilika, hipertrofuota Katalikų bažnyčios įtaka lietuvių tautai, peraugusi į stiprų klerikalizmą jau susikūrusioje Lietuvos Respublikoje). Apskritai, monografijos tekstas pasižymi kompaktiškumu ir logika. Nors smulkių netikslumų neišvengta. Pavyzdžiui, neatsargiai pasirėmusi vieno lietuvių tarpukario laikų veikėjo citata, autorė pristato Lenkijos valstybės vadovą Juzefą Piłsudskį ko ne kaip didžiausią Lietuvos priešą (žr. 16 p.). Tačiau neabsoliutinant atskirų grėsmingų lenkų lyderio pareiškimų, būdingų tarpukario politiniam aeropagui, tektų pripažinti, kad nemaža dalimi būtent dėl Piłsudskio pozicijos Lietuvos valstybei – kad ir be Vilniaus – pavyko išsilaikyti. Kaip dar vieną netikslumą galima nurodyti autorės teiginį, kad Lietuvoje po 1926 metų perversmo autoritarinis režimas rėmėsi Veteranų sąjungą (26 p.). Tačiau Lietuvoje taip vadintose sąjungose nebuvo; greičiausiai turėta galvoje Savanorių sąjunga.

Aptardama tarpukario Lietuvos raidą, autorė pabrėžia turėtos nepriklausomybės svarbą lietuvių politinės sąmonės raidai. Ji taip pat pripažįsta prievartinį ir neteisinį tos nepriklausomybės sunaikinimą 1940 metais, įvykdytą Sovietų Sąjungos. Nors kartu autorė nenutyli

ir nepriklausomos Lietuvos trūkumų: neišspręsto sienų klausimo (turimos galvoje Vilniaus ir Klaipėdos problemos), nepakankamo normaliam valstybės gyvenimui visuomeninio lietuvių tautos išsivystymo (jos ekonominio silpnumo, bijojimo atviros konkurencijos su tautinėmis mažumomis, ženklus civilizacinio atsilikimo nuo latvių bei estų ir pan., žr. 15–29 p.).

Pagrindinį dėmesį autorė sutelkia į demokratijos plėtrą tarpukario Lietuvoje ir tos plėtros ribas. Nors ir atsiradus nemažai demokratinės sistemos atributų – susikūrus politinėms partijoms, išrinkus net keturis Seimus, priėmus apskritai demokratinę Konstituciją (1922 m.) – vis dėlto demokratijos egzistavimas tuometinėje Lietuvoje, autorės nuomone, neturėjęs pakankamo pagrindo. Šalia išorinių Lietuvos valstybės problemų (konfliktų su Lenkija bei Vokietija, tarptautinės izoliacijos ir pan), autorės nuomone, Lietuvos vidaus politiniam gyvenimui lemiamą neigiamą įtaką daręs aukštas Lietuvos politinių partijų ideologizacijos laipsnis, kuris trukdęs partijoms pasiekti konstruktyvius tarpusavio susitarimus. To padarinys – 1926 metais Lietuvoje įvykęs karinis perversmas, po kurio įsitvirtinusi autoritarinė diktatūra. Tokia raida, autorės nuomone, reiškusi, kad Lietuva tarpukaryje neišlaikiusi svarbiausio demokratijos egzamino – nepavykęs legitimus valdžios perdavimas opozicijai. „Lietuviškoje demokratijoje buvo pernelyg mažai demokratų“, – konstatuota monografijoje (27 p.). Ir vargu ar tokią autorės nuomonę būtų galima paneigti.

Sovietmetį Lietuvoje Jekaterina Furman linkusi dalyti į tris laikotarpius. Apibūdindama pirmąjį – 1940–1941 metų laikotarpį – autorė pabrėžia represijų mastą. Ji (remdamasi Anatoliu Lievenu) pateikia duomenis, esą per tą laiką Lietuvoje buvo nužudyta ar ištremta 39 tūkst. žmonių (29 p.). Tačiau tas skaičius, matyt, atsirado prie maždaug 15 tūkst. 1940–1941 metais represuotų Lietuvos gyventojų pridėjus sovietų represuotuosius Lenkijai priklausiusiame Vilniaus krašte 1939 m. rugsėjį–spalį. Aprašydama antrąjį laikotarpį – 1944–1953 metus – autorė pabrėžia masinį ginkluotą priešinimąsi sovietinei valdžiai, kurio ištakas veda iš generolo Plechavičiaus kurtos Vietinės rinktinės.

Patį priešinimosi mastą, autorės nuomone, skatinusios sovietų valdžios represijos. „1953 m. Stalinui mirus, represijų sumažėjo, nusilpo ir priešinimasis“, – pažymi autorė. Monografijoje pagrįstai pabrėžiama, kad Lietuvoje pasipriešinimas buvęs daug didesnis nei Latvijoje ir Estijoje. Tačiau tikslumo pritrūksta apibūdinant Katalikų bažnyčios vaidmenį tuo laikotarpiu: matyt, pasidavus ankstesniems laikams būdingos situacijos inercijai, ir pokario laikotarpiu Bažnyčia įvardijama kaip „pasipriešinimo idėjinė vadovė“ (30 p.), nors tikrovėje Bažnyčios santykis su „miško broliais“ buvo ne toks vienareikšmis (žr. Reginos Laukaitytės str.: „Attempts to Sovietize the Catholic Church in Lithuania, 1944–49“, *Lithuanian Historical Studies* 3, 1998, p. 110–135).

Trečiajam sovietmečio laikotarpiui, Jekaterinos Furman nuomone, būdinga tai, kad pasikeičia lietuvių visuomenės orientacijos vektorius. Suvokusi ginkluoto priešinimosi neperspektyvumą ir tai, kad prie sovietų valdžios „galima gyventi“, lietuvių visuomenė, anot autorės, „prisitaiko prie sovietinės sistemos kartu tą sistemą pritaikydama sau“ (31 p.). Autorė sutelkia dėmesį į tą aplinkybę, kad lietuviai nuo šeštojo dešimtmečio vidurio pradeda įsitraukti į sovietinę administracinę bei partinę veiklą ir laikui bėgant tampa faktiškai vadovaujančiu etnosu Lietuvoje. Pavyzdžiui, devintojo dešimtmečio viduryje lietuvių dalis LKP struktūroje pasiekia 70 proc., o administracinio valdymo srityje – net 91,5 proc. Statistiniai duomenys (monografijos prieduose pateiktos 22 statistinės lentelės) rodo, kad 1953–1989 m. Lietuva atliko didelį socialinės ekonominės raidos šuolį į priekį. Pagal daugelį parametrų (pavyzdžiui, pramonės bei žemės ūkio plėtros tempus, studentų bei mokslo darbuotojų skaičių, indėlius taupomosiose kasose ir t. t.) Lietuva pavijo Estiją ir Latviją arba net jas pralenkė. Tokį Lietuvos šuolį, autorės nuomone, sąlygojo tiek objektyvios aplinkybės (Lietuvos sienų stabilizacija, didelis lietuvių prieaugis palyginti su aplinkiniais etnosais – rusais, lenkais, latviais), tiek santykinai sėkminga ilgamečio Lietuvos komunistų partijos (LKP) vadovo Antano Sniečkaus politika (ypač palyginus su atitinkama situacija Latvijoje bei Estijoje).

Pristačiusi sovietmečiu susiformavusį Lietuvos paveikslą, toliau autorė pateikia samprotavimus dėl sovietinės sistemos erozijos priežasčių, beje, samprotavimus gana neįprastus dabartinėje Lietuvoje. Būtent tos erozijos priežastis autorė veda ne iš sovietinės sistemos ekonominio bei politinio žlugimo (tai paprastai pabrėžiama dabartinėje Lietuvoje), bet iš tos sistemos pasiekto tam tikro, santykinai aukšto išsivystymo lygio, suponuojančio galimybę savotiško dialektinio „peraugimo“ į kitą, suprask, dar aukštesnę sistemą – europinę demokratiją.

Autorės logika tokia: Lietuvos visuomenė sovietmečiu, nors ir ribojama specifinių varžtų, vis dėlto vystėsi ta pačia linkme, kaip ir Vakarų Europoje. Taigi Lietuvos visuomenėje laipsniškai siaurėjusi bazė totalitarinėms ideologijoms – fašizmui, karingam klerikalizmui ir galų gale – pačiam sovietiniam komunizmui. Tokių vystymosi vektorių, anot autorės, skatinę pačios sovietinės sistemos pasiekimai: „Kuo labiau tobulėjo gamyba, švietimas, kilo gyvenimo lygis, tuo mažiau žmonės galėjo priimti mirštančią ir į praradusius reikšmę simbolius pavirtusią oficialiąją ideologiją“, – rašo Jekaterina Furman (37 p.). Taip, anot jos, „už totalitarinės sovietinės sistemos fasado pamažu susiformavo savotiškas totalitarinis antisovietinis konsensusas: absoliuti dauguma, be nedidelės dalies disidentų, nebandė atvirai mesti iššūkį sistemai, bet taip pat absoliuti dauguma, neskaitant nedidelės dalies ortodoksų, nebetikėjo marksizmu-leninizmu ir idealu sau kėlė nepriklausomybės atgavimą bei vakarietišką demokratiją“ (38 p.).

Suprantama, kad taip vertinančios sovietmetį autorės pozicija pradeda nebeatitikti šiandieninėje Lietuvoje vyraujančių nuostatų, jog visas sovietmetis ženklinamas „okupacijos“, „genocido“, „intelektualinio bei moralinio nuopuolio“ ir panašių dalykų. Šiandieninėje Lietuvoje priimtina pozityvi istorinė atskaitos sistema galima tik savotiškai nubraukus visą sovietmečio laikotarpį ir sugrįžus į tarpukario epochą (jei ne į dar ankstesnius laikus). Tad yra pamato nuogaštauti, kad į pirmiau pateiktą Jekaterinos Furman interpretaciją Lietuvoje bus pažiūrėta bent jau įtariai, jei ne tiesiai įvardijant ją kaip „priešišką“.

Vis dėlto turėtų intriguoti – kaip toliau autorė plėtoja savo interpretaciją. Antroje monografijos dalyje aptariamas sąjūdinis nepriklausomybės atgavimo laikotarpis. Autorė gana plačiai ir adekvačiai aprašo to laikotarpio peripetijas, bet jos dėmesio centre – Lietuvoje atgimusios demokratijos plėtotė. Žinia, tą plėtotę išreiškė ne tik Lietuvos valstybinis vadavimasis iš SSRS, bet ir pačioje Lietuvoje susiformavusių nacionalinių politinių jėgų varžybos dėl valdžios. Nors autorė pagal demokratijos kriterijus su išlygomis vertina tiek Algirdo Brazausko vadovaujamą LKP ir jos transformacijos į nacionalinę partiją ritualus, tiek patį Sąjūdį, kurio pradinis demokratinis potencialas bėgant laikui virto nacionaldemokratija, kuriai būdingos stiprios nacionalizmo ir autoritarizmo tendencijos, vis dėlto tų dviejų jėgų varžybos, autorės nuomone, vykusios maždaug demokratiškos ribose. Vienas tokios raidos įrodymų – 1992-ųjų gegužę vykusio referendumo dėl stipraus prezidento institucijos įvedimo žlugimas. O 1992 metų rudenį įvykę rinkimai, anot autorės, parodė savotišką demokratijos išvirtinimo Lietuvoje „užfiksavimą“. Mat, tų rinkimų metu valdžia iš Vytauto Landsbergio vadovaujamo Sąjūdžio buvo perduota opozicijoje buvusiai Brazausko partijai, tuo metu pasivadinusiai Lietuvos demokratine darbo partijai (LDDP). Kitaip tariant, Jekaterinos Furman teigimu, 1992 metų rudenį Lietuvoje įvykusi demokratinė valdžios rotacija, ko nepavykę pasiekti tarpukaryje ir ko, suprantama, nebuvę sovietmetyje. Taip autorės optimizmas skinasi kelią toliau.

Tokią požiūrį būtų galima su išlygomis priimti. Nors reikėtų pažymėti, kad autorė, „užfiksuo-dama“ demokratiją Lietuvoje, už monografijos ribų paliko nemažai ano meto įvykių bei procesų, kurie verstų suabejoti to „užfiksavimo“ tvirtumu. Pavyzdžiui, vargu ar 1992-ųjų referendumas dėl akivaizdžiai autoritarinės konstitucijos būtų žlugęs, jeigu ne Vakarų poveikis, konkrečiai, jeigu prieš pat referendumą nebūtų paskelbtas Šventojo Tėvo kreipimasis į Lietuvos žmones, raginęs nesutikti su bet kokiomis valdžios uzurpavimo tendencijomis. Taip pat gana sunkiai prie demokratiškos standartų

derintūsi ta savotiška Lietuvos politinio gyvenimo raiška, kai prieš 1992 metų rinkimus jų rezultatų neprognozavo nei politikai, nei sociologai – nes rinkėjai masiškai slėpė savo simpatijas. Nepaminėti liko vadinamieji pamiškės įvykiai (kai dalis Lietuvos karinių struktūrų ruošėsi maištui prieš „komunistų“ valdžią), geležinkelio ties Bražuole sprogdinimas, kiti teroro aktai. Pagaliau neaptartas liko ir dar vienas ne mažiau iškaltinas „lietuviškos demokratijos“ fenomenas: nors 1992 metų rinkimai formaliai fiksavo valdžios perėjimą, bet ko ne per visą tolesnį naujos daugumos kadencijos laikotarpį Vakaruose buvo susidaręs įspūdis, kad Lietuvos užsienio politiką vykdo ne daugumos paskirtas užsienio reikalų ministras, bet... opozicijos lyderis. (1995 metais atvykęs į Lietuvą Zbignevas Brzezinski labai nustebo sužinojęs, kad Lietuvos oficiali užsienio politika esanti kitokia, nei ją iki tol pristatydavo opozicijoje esančios jėgos). Taigi, galima manyti, kad visa toji įvykių grandis autorės siūlomą optimistinį konstatavimą dėl demokratijos pergalės Lietuvoje kiek sumažintų.

Bet gal neverta kabinėtis dėl detalių, nes autorė, kaip minėta, Lietuvos politinę sistemą mato vis spartėjančio vystymosi perspektyvoje, ir tokiu atveju „demokratijos augimo kaina“ nebūtinai turi būti dėmesio centre. 1996 metų rinkimuose, kai suveikė „švytuoklės“ principas ir į valdžią sugrįžo dešinieji, autorė taip pat išvelgia pažangą, nes, esą, tuo metu Lietuvos politiniame gyvenime jau ryškėję nauji esminiai pokyčiai. Iš vienos pusės, darėsi vis labiau pastebima tradicinių politinių jėgų (tiek LDDP, tiek dešiniųjų) erozija, o iš kitos – vis labiau stiprėjęs bendras gyventojų politinis aktyvumas, sąlygojęs naujų politinių jėgų formavimąsi. Autorės nuomone, tiek LDDP, velkanti savo nomenklatūrinį šleifą, tiek dešinieji, apimti antirusiškos paranojos, laikui bėgant nebeatitkę visuomenės poreikių. Todėl tas senąsias partijas keitusios naujos jėgos, besivadovaujančios ne atgyvenusiomis ideologijomis, bet pragmatiniais interesais, labiau atitinkančiais konkrečius visuomenės poreikius. Tokią tendenciją autorė traktuoja kaip Lietuvos partinės bei politinės sistemos artėjimą prie europinių standartų.

Tačiau konkrečios tų naujų europinių standartų apraiškos autorei – pirmiausia 2000 metais Artūro Paulausko Naujosios sąjungos, kiek vėliau Rolando Pakso Tvarkos ir teisingumo, dar vėliau – Viktoro Uspaskicho Darbo partijos ir pagaliau Tautos atgimimo fenomenai. Impičmentą Paksui ir Uspaskicho vargus su Lietuvos teisėsauga autorė linkusi traktuoti labiau kaip senųjų politinių jėgų priešinimąsi naujoms jėgoms nei kaip paties Pakso ar Uspaskicho veiklos broką (146–153 p.). Šiaip ar taip, tie, anot autorės, Lietuvos politiniame gyvenime pasireiškę dramatiniai epizodai negalėję sustabdyti Lietuvos partinės sistemos raidos „europine“ kryptimi. Esą, jau vien dėl to, kad ir pati Lietuvos visuomenė, įstojus į ES, vystosi ta pačia kryptimi (p. 167). Tuo ir vainikuojasi autorės optimizmas.

Žinoma, galima sutikti su autorės pozicija, kad tiek Paksas, tiek Uspaskichas bandė keisti nusistovėjusias Lietuvos politines tradicijas, suformuotas daugiausia dar Sąjūdžio laikais, ir todėl susilaukė reakcijos. O toji reakcija anaip tol ne visuomet reiškėsi demokratiškai. Tačiau kita vertus, laikantis Lietuvoje dominuojančių nuostatų, sunku būtų išvelgti Pakso, Uspaskicho ir paskutinio Lietuvos politinio gyvenimo pagimdyto šedevro – Tautos atgimimo – partijose pažangaus vystymosi apraiškų. Kur kas labiau tie reiškiniai rodytų Lietuvos politinės sistemos krizę, jos intelektualinę bei moralinę aklavietę. Naujų politinių jėgų atsiradimas Lietuvoje – kad ir kaip mes jas vertintume – ideologinių įtampų, deja, nesumažino. Šios recenzijos autorius būtų linkęs manyti, kad Lietuvos politinis gyvenimas tampa vis panašesnis į tarpukario laikus – tiek vidaus gyvenimo požiūriu, kur visa politinė sistema sukosi savais apsisukimais vis mažiau besiliesdama su konkrečiais visuomenės poreikiais, tiek užsienio politikos požiūriu, kur Lietuva su savo ypatinga pozicija vis labiau ir labiau įsivarė save į tarptautinę izoliaciją. Ir dabartinės padėties skirtumas nuo tarpukario situacijos būtų tik tas, kad narystė Vakarų struktūrose bent formaliai – lyg ant kokių galingų trosų – tebe-laiko pakibusią ties praraja Lietuvos politiką.

Bet gal problemos esmė – atskaitos sistema. Jeigu dabartinėje Lietuvoje, kaip minėta, sovietmetis „išbraukiamas“ iš tautos vysty-

mosi istorijos, ir pozityvios atskaitos sistema „sugražinama“ į tarpukarį, tai neturėtų stebinti, kad ir dabartinės Lietuvos problemos – ne ką mažesnės už tas, kurios ją kankino tarpukaryje. Juo labiau jeigu iš tarpukario Lietuvos perspektyvos (arba nuo nulinės ribos) bandoma lygiuotis į šiandieninius vakarietiškus standartus, tai visai suprantama, kad tik mažuma Lietuvoje tuos standartus išmano ir jiems prilygsta, o visi kiti – tik „runkeliai“. Ir tuomet tegalima spėlioti – kokie išbandymai laukia šiandieninės Lietuvos ateityje (analogiški išbandymams, lydėjusiems tarpukario Lietuvą).

Kalbant ne metaforų kalba galima kelti prielaidą, kad Lietuvos politinės sistemos krizės šaknys glūdi įsigalėjusiame totalitaristiniame požiūryje į sovietmetį, kai visas su tuo laikotarpiu susijęs gyvenimas vertinamas tik per ekskomunizmo – antikomunizmo dilemos prizmę. Galbūt dėl to, nepaisant postsovietinių politinių jėgų (LKP ir Sąjūdžio) erozijos bendra politinė įtampa Lietuvoje nemažėja, o atsiradusios naujos politinės jėgos daugiausia dėl tos pačios įtampos neturi aiškaus tapatumo arba jį maskuoja, kartu sukeldamos ne tik politinio, bet ir nacionalinio lygmens tapatumo krizę.

Šiaip ar taip, bet Jekaterinos Furman studija lyg ir siūlytų Lietuvai kiek kitokią savivokos paradigmą. Toji studija, galima sakyti, paremta tam tikra visuomenės pažangios ir kartu nuoseklios raidos schema, pagal kurią neįidealizuojamas tarpukario laikotarpis, bet ir neatmetamas sovietmetis. Tie du Lietuvos istorijos etapai autorės dialektiškai jungiami, kaip prieštaringi, netobuli, bet vienas kitą papildantys ir sudarantys pagrindą pereiti į „aukštesnę“ pakopą – galbūt ir į europietišką demokratiją. Toks požiūrio kampo pakeitimas, galbūt, sudarytų prielaidas pakeisti nuostatas ir dėl Lietuvoje veikiančių politinių jėgų – bent jau mažintų tarp tų jėgų esančias įtampas, taip pat įtampas užsienio politikoje – ir vietoj tų įtampų suponuojamos anarchijos bei gilėjančios krizės leistų įžvelgti Lietuvos politiniame gyvenime pozityvią perspektyvą. Taigi – yra apie ką pamąstyti.

ČESLOVAS LAURINAVIČIUS